

МИТНІ ЕФЕКТИ ЯК ІНДИКАТОРИ СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ПОМІРНОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ

P. Herasymiuk,
postgraduate student, Department of Finance, Kyiv
National Economic University named after Vadym Hetman

CUSTOMS EFFECTS AS INDICATORS OF MODERATE PROTECTIONISM CUSTOMS POLICY
REALIZATION IN UKRAINE

Мета дослідження. Метою статті є демонстрація необхідності ефективного комплексного планування та автоматизованого моніторингу митної політики помірною протекціонізму для досягнення позитивних внутрішніх і зовнішніх ефектів у розвитку окремої галузі промисловості з власною сировинною базою, на противагу простого експорту такої сировини.

Методологія. Застосувавши метод аналізу та синтезу, визначено універсальні цільові внутрішні та зовнішні ефекти митної політики помірною протекціонізму для окремої галузі економіки України. На основі методів порівняння та моделювання запропоновано порядок розрахунку загального митного ефекту як індикатор стану реалізації митної політики в окремій галузі.

Отримані результати. У статті встановлено дисбаланс у рівнях захисту українського та іноземних ринків призводить до послаблення позицій вітчизняних виробників. Аргументовано необхідність застосування захисної митної політики у формі помірною протекціонізму, що має на меті переорієнтацію простого експорту сировини на експорт готової продукції. Визначено основні показники стану реалізації митної політики. Запропоновано сукупність цільових митних ефектів митної політики окремої галузі та наведено їх планові співвідношення та порядок розрахунку.

Цінність дослідження. Визначено основні сфери національної економіки, що підлягають врахуванню під час розробки та розрахунку цільових митних ефектів митної політики окремої галузі економіки. Запропоновано здійснювати оцінювання та моніторинг стану реалізації митної політики комплексно за допомогою показників як фінансового, так і реального секторів економіки. Вперше запропоновано порядок розрахунку загального митного ефекту для забезпечення безперервного моніторингу стану реалізації митної політики України.

Research objective. The aim of the research is to demonstrate necessity of effective complex planning and automatic monitoring of a moderate protectionism customs policy to gain positive internal and external customs effects in developing of a particular branch of economy with its own raw base. Such type of customs policy has a purpose to change a simple export of raw material by an export of products that are result of raw material further processing in Ukraine. Author observes the possibility of using effects of customs policy in the process of planning and monitoring of such policy in Ukraine.

Methodology. Using method of synthesis and analysis multipurpose internal and external effects of a moderate protectionism customs policy for a particular branch of economy are offered. Method of calculating general customs effect in a moderate protectionism customs policy realization is proposed based on methods of comparing and modeling.

Findings. In the article, imbalance of levels of foreign and Ukrainian internal markets protection are found out. Author researches scientific background for defensive customs policy and possible restrictions for its implementation in Ukraine. The necessity of implementing of protective customs policy in form of moderate protectionism for improving raw materials further processing in Ukraine is pointed out. Main indicators of customs policy realization are mentioned. Complex of target effects of customs policy in particular economy sphere, methods of their identification and calculation are proposed.

Value Added. Main branches of national economy that are to be mentioned in developing of customs policy of a particular sphere and calculating of key customs effects are noticed. Financial indicators together with manufacturing indicators are proposed to use as a basis of evaluating and monitoring of customs policy realization. Author notices meaning of customs effects in form of indexes and limitations for their correlations. For the first time calculation procedure of general customs effect for providing constant monitoring of customs policy realization is proposed.

Ключові слова: митна політика, ефект митної політики, абсолютні та відносні митні ефекти, внутрішні та зовнішні митні ефекти, регулюючі та фіскальні митні ефекти, оцінювання, моніторинг.

Key words: customs policy, effect of customs policy, absolute and relative customs effects, internal and external customs effects, regulatory and fiscal customs effects, evaluation, monitoring system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інтеграція української економіки в світову, а також проєвропейський курс її розвитку передбачає лібералізацію митної політики України та спрощення переміщення товарів через її митний кордон. У таких умовах виникає необхідність застосування такого типу митної політики, що забезпечить як виконання міжнародних зобов'язань у частині лібералізації, так і захист національного товаровиробника від зростаючої конкуренції іноземних товарів. Система оцінювання наслідків реалізації митної політики, що використовується в державному управлінні, не забезпечує комплексного відображення її взаємозв'язку з розвитком внутрішнього виробництва товарів. Тому важливого значення набуває пошук оптимальної системи оцінювання та моніторингу стану реалізації митної політики України для забезпечення позитивних та нівелювання негативних митних ефектів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблем митної політики України присвячені наукові праці С. Барамзіна, Н. Блинова, Г. Бякіна, В. Ващенко, А. Войцешука, К. Владимірова, Б. Габричидзе, О. Гребельника, В. Демченко, П. Дзюбенко, А. Деркача, Є. Додіна, Ю. Дьоміна, О. Єгорова, О. Єршова, Ф. Жоріна, В. Заяц, М. Каленського, С. Ківалова, А. Козиріна, Б. Кормича, Ю. Кунева, В. Кухаренко, Н. Липовської, А. Мазур, А. Мячина, В. Науменко, П. Пашко, А. Пісьмаченко, Д. Приймаченко, А. Санталова, К. Сандровського, В. Сергієнко, І. Тимошенко, С. Терещенко, В. Ченцова, А. Шейко, Р. Шишка, І. Бережнюка, А. Крисоватого, А. Мазаракі та інших науковців і практиків митної справи. Невирішеним залишається питання пошуку оптимальної системи моніторингу та оцінювання митної політики України.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних засад ідентифікації та застосування митних ефектів у ролі індикаторів під час реалізації митної політики помірного протекціонізму в Україні для забезпечення позитивних внутрішніх та зовнішніх митних ефектів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Класичними формами митної політики є ліберальна (повна відкритість внутрішнього ринку для іноземних товарів) та протекціоністська (обмеженість доступу іноземних товарів до внутрішнього ринку). Досвід застосування протекціонізму в сфері митної політики експорту насіння соняшнику продемонстрував його ефективність у цілях становлення самостійного промислового комплексу, націленого на переорієнтацію експорту з сировини на готову продукцію. Одночасно, враховуючи сучасні тенденції інтеграції національних еко-

номік у світову, існує міжнародна система обмежень можливості застосування протекціонізму, а саме — зобов'язання держав щодо забезпечення відкритості кордонів та вільної торгівлі товарами.

Внаслідок повної відсутності митної стратегії розвитку окремих галузей сільського господарства, промисловості України або не визначення в розроблених стратегіях критеріїв оцінки та конкретних ефектів у цільовій та суміжних з нею галузях господарства, ефективність розвитку національної економіки України залишається низькою. Заходи в рамках митної політики, що вживаються для стабілізації кризових явищ у галузях, носять здебільшого точковий або хаотичний характер. Тому виникає необхідність розробки універсальної системи критеріїв оцінки реалізації митної політики України в окремій галузі економіки, що затверджуватимуться на етапі її формування та будуть виконувати функцію цільового показника та індикатора розвитку.

Вищевказане кореспондується з твердженнями Пашка П.В. та Бережнюка І.Г. щодо необхідності чіткого уявлення про напрями та майбутні показники економічного розвитку для досягнення динамічної рівноваги в умовах інтеграції національних економік [1, с. 106—107].

Погоджуємось з авторами щодо існування зворотного зв'язку між державою, світовим та національним ринками при реалізації митної політики, о в свою чергу сприяє коригуванню урядом такої політики [1, с. 109].

Наприклад, політика фритредерства у галузі торгівлі насінням соняшнику наприкінці 90-тих років ХХ ст. призвела до зміщення акценту з переробки на експорт сировини, що засвідчило державі факт того, що проста реалізація насіння соняшника є вигіднішою для суб'єктів господарювання (сигнал від ринку до держави). Шляхом застосування високих ставок вивізного мита, тобто митної політики протекціонізму, держава здійснила заходи щодо підвищення накладних витрат підприємств-експортерів сировини та зменшення конкурентоспроможності українського соняшнику на світовому ринку (сигнал від держави світовому та вітчизняному ринкам). Скорочення експорту соняшнику та його надлишок у країні сприяли розвитку обробної промисловості (сигнал національного ринку державі), а впродовж 10 років потому — Україна стала топ-експортером готової продукції, а саме продуктів переробки соняшника (сигнал світового ринку державі та національному ринку) та в подальшому знизила рівень захисних механізмів (сигнал держави світовому ринку).

Тобто держава встановлює правила гри (тарифні та нетарифні обмеження або пільги) для учасників національного ринку шляхом застосування митно-тарифної системи, тобто інструменту митної політики України, для захисту економіки. Враховуючи той факт, що обмеження свободи зовнішньоекономічної діяльності

може призвести і до негативних наслідків у формі контрзаходів від іноземних партнерів або повного занепаду галузі економіки, держава реагує на зворотню реакцію таких ринків з метою адекватного коригування міри захисту ринку.

Погоджуємось з Пашком П.В. та Бережнюком І.Г. щодо активного впливу інструментарію митної політики саме на такі взаємопов'язані процеси [1, с. 111]:

— прискорення або стримування іноземної конкуренції;

— стимулювання або перешкоджання іноземному інвестуванню;

— підвищення або зниження рівня захисту вітчизняного виробника.

Відтак ліберальна митна політика, як правило, передбачає прискорення іноземної конкуренції, стимулювання іноземного інвестування та зниження рівня захисту національного товаровиробника. Протекціонізм за своїми характеристиками є прямо протилежним. Варто зазначити, що дані типи митної політики в умовах глобалізації в класичному вигляді майже не зустрічаються. Вимоги наднаціональних об'єднань щодо спрощення міжнародної торгівлі одночасно з необхідністю захисту власного економічного суверенітету призвели до створення сучасної форми митної політики, а саме помірної протекціонізму.

Тобто кожна країна у разі здійснення кроків щодо захисту пріоритетних та стратегічних галузей економіки повинна мати резерв торговельно-політичних поступок для інших країн [1, с. 118]. Етапу реалізації захисної митної політики певної галузі має передувати проведення консультацій з іноземними партнерами щодо пошуку балансу між рівнем такого захисту та аналогічним з боку іншої країни. Головною ідеєю сучасного застосування митної політики в межах наддержавних об'єднань є забезпечення глобалізації виробничих процесів з одночасним збереженням збалансованого розвитку національних економік.

Вищезазначене корелює з результатами дослідження Бережнюка І.Г. щодо особливостей системи захисту національних інтересів зарубіжними країнами, а саме:

1. Чітке акцентування пріоритетів економіки.

2. Затвердження принципу взаємності у пільгах і поступках з іноземними партнерами.

3. Можливість адміністративного регулювання експорту.

4. Чітке формування процедур митного регулювання [2, с. 455].

Українська економіка на шляху інтеграції до європейської в загальних рисах отримала і взаємність у пільгах, і адміністративні можливості у виключних ситуаціях, і чітке формулювання процедур, що зафіксовано в положеннях Угоди про Асоціацію [3].

За результатами аналізу структури експорту та імпорту України встановлено, що пріоритетним напрямом розвитку економіки залишається відмова від простого експорту сировини на користь її подальшої обробці, та експорту готової продукції, що матиме більшу додану вартість. Нижче аналізуватимемо сукупність митних ефектів, що слід застосовувати у разі реалізації саме митної політики в частині забезпечення поглиблення рівня переробки в конкретній галузі національного господарства.

Водночас погоджуємось з Мещеряковим А.А. та Сопотян С.В. щодо відсутності прямого зв'язку між інтеграцією країни до світового господарства та покращення її економічної ситуації. [4] Дійсно, економічне зростання можливо виключно за умов наявності ефективної стратегії розвитку національного господарства та оперативного реагування на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Як зазначають автори, головними проблемами, що підлягають вирішенню є підвищення техніко-технологічного рівня економіки, а також забезпечення економіко-правового протекціонізму на-

ціональних виробників, що повністю відповідають завданням протекціоністської митної політики держави, що вважаємо найбільш актуальною для сучасного стану розвитку української економіки.

Захисна митна політика у формі помірної протекціонізму, що має на меті переорієнтацію простого експорту сировини на експорт готової продукції, передбачатиме:

1. Обмеження експорту сировини, що може бути перероблена в країні.

2. У разі відсутності виробничих потужностей для переробки, сприяння нарощуванню інвестицій для розвитку такої обробної промисловості.

3. Обмеження імпорту продуктів переробки для прискорення розвитку обробного комплексу галузі.

4. Сприяння експорту готової продукції.

Зазначені завдання відповідають виділенім Пашком П.В. національним економічним інтересам, що мають першочергове значення для України, а саме:

— Нарощування експортного потенціалу.

— Підтримка вітчизняних експортерів.

— Захист національного ринку [5, с. 8].

Необхідність переорієнтації митної політики саме на помірний захист вітчизняних виробників підтверджується і дослідженням Сабадаш В.В. та Казбан А.Ю. щодо рівня відкритості українського ринку. Дослідження науковців свідчить, що українська економіка є більш відкритою для іноземних підприємств (за тарифною складовою — 37 місце в світі, за нетарифною — 29 місце), ніж іноземні економіки для доступу українських експортерів (за тарифною складовою — 49 місце, за нетарифною — 44 місце) [6, с. 127].

Тобто дисбаланс у рівнях захисту українського та іноземних ринків призводить до послаблення позицій вітчизняних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також до зростання імпоротної складової в товарообігу держави. Цей факт додатково підтверджує необхідність перегляду ліберальної митної політики на користь митної політики помірної протекціонізму.

Як зазначає Пашко П.В., держава захищає свого виробника за рахунок використання тарифних та нетарифних обмежень у рамках митної політики [5, с. 9]. Водночас погоджуємось з Софіщенко І.Я. та Руба М.О., що надмірне зниження таких обмежень може призвести до перенасичення українського ринку імпортними товарами та зменшення відповідного внутрішнього виробництва, а надмірне підвищення — до міжнародної ізоляції за рахунок використання контрзаходів іноземними партнерами [7, с. 168].

Водночас, зазначаємо на необхідності управління українським імпортом, як можливості регулювання конкуренції для вітчизняних виробників [8, с. 121]. Відсутність конкуренції є настільки ж негативною для розвитку українського виробника, як її надмірний рівень. Виробництво продукції без конкурентної боротьби призведе до простої орієнтації на зниження вартості продукції за рахунок зниження якості, що призведе до неможливості виходу такої продукції на світові ринки, а також поступове витіснення її на внутрішньому ринку іноземною продукцією вищої якості, більша вартість якої вже не сприйматиметься критично з огляду на незадовільну якість вітчизняної. Програш позицій товару на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках призведе до повернення стану реалізації митної політики на висхідні позиції.

Митна політика повинна передбачати узгодження своїх завдань як з представниками національного господарства, так і з іноземними партнерами. Проведення взаємних консультацій на етапі планування митної політики конкретної галузі дозволить розробити гнучку політику, що дозволить уникнути як внутрішнього, так і міжнародного спротиву її реалізації.

Водночас вважаємо, що найменшого впливу на її формування повинні мати експортери сировини, що на державному рівні переорієнтовується з експорту на переробку. Позиція держави стосовно правок проекту митної політики галузі зі сторони іноземних партнерів також повинна передбачати непорушний мінімум національних вимог, тобто забезпечувати національний та державний економічний суверенітет [9, с. 219].

Повертаємось до проблеми відсутності єдиного бачення, конкретних методів та засобів досягнення, критеріїв втілення та результативності національної ідеї комплексного розвитку економіки.

Безумовно, як зазначають Пашко П.В. та Бережнюк І.Г., митна політика реалізує, довгострокові та поточні економічні цілі держави. З економічної точки зору митну політику можна розглядати як комплекс дій у зовнішній та внутрішній економічній політиці країни [1, с. 121, 125]. У вужчому розумінні, митні органи у разі реалізації митної політики забезпечують її регулюючі та фіскальні результати [2, с. 432]. Отже, сучасною потребою української економіки є стратегія і тактика розвитку митної політики як загалом, так і з деталізацією за всіма галузями, із зазначенням регулювальних та фіскальних цілей держави як у рамках національного господарства, так і в рамках світової економіки.

Тобто митна політика держави повинна реалізовуватися за всіма напрямками, що її формують, а саме за принципом комплексності [10, с. 28]. Тобто на етапі її формування необхідно визначати не лише зони безпосереднього впливу тарифного та нетарифного інструментарію митної служби, але й їх відображення на діяльності суміжних галузей.

Реалізація митної політики координується безпосередньо органами виконавчої влади, що має вираження у підготовці, прийнятті та реалізації ефективних та оперативних управлінських рішень [11, с. 38]. Одночасно зазначаємо, що управлінські рішення на рівні держави повинні постійно аргументуватись статистичними та аналітичними даними щодо діяльності національної економіки. Враховуючи той факт, що митна політика держави впливає на всі галузі національної економіки та є найбільш чутливою до змін у світовому господарстві, виникає об'єктивна необхідність у забезпеченні автоматизації відслідковування стану її реалізації.

Тобто ключовим для забезпечення ефективності митної політики є розробка її експертно-аналітичного забезпечення, методології її аналізу, механізму моніторингу та впровадження критеріїв ефективності її реалізації [12, с. 25]. Аналітичне та методологічне забезпечення є вторинним стосовно механізму моніторингу та критеріїв ефективності, тобто необхідно запропонувати універсальну систему критеріїв, що додатково забезпечуватимуть моніторинг реалізації митної політики.

Погоджуємось з Пашком П.В. щодо необхідності базування діяльності митної служби на постійному аналізі причин і результатів загроз, що виникають у процесі реалізації митної політики [5, с. 10].

Вважаємо, що оптимальними критеріями оцінювання стану реалізації митної політики можуть стати внутрішні та зовнішні митні ефекти, що в своїй сукупності забезпечать безперервний моніторинг такого стану.

Наступним етапом цього дослідження є виокремлення сукупності індикаторів — митних ефектів, що дозволять оперативно та об'єктивно оцінювати стан реалізації митної політики держави. Наголошуємо, що в цілях моніторингу стану реалізації митної політики слід використовувати саме митні ефекти — індикатори, тобто відносні показники. Такий вид митних ефектів є більш ефективним з точки зору легкості сприйняття та наочності відображення динаміки. Розрахунок цільових митних ефектів під час розробки митної політики є першочерговим етапом, що має бути проведеним для визна-

чення мети такої політики, тобто зазначатиметься в мотивувальній її частині.

Першочергово необхідно виокремити сфери впливу митної політики, що відобразатимуть її комплексний вплив на виробничі та зовнішньоекономічні процеси національного господарства. Проведений аналіз фахової літератури свідчить про акцентування уваги науковців до питань розвитку виробництва, динаміки інвестиційної діяльності та питань надходжень податків до державного бюджету в рамках реалізації митної політики (рис. 1). Вважаємо доцільним використовувати таку систему показників національної економіки для проведення подальшого дослідження на прикладі застосування митної політики помірною протекціонізму, необхідність якої напрацьовано вище.

Сучасний стан розвитку української економіки дозволяє віднести її до трансформаційного типу. Цей тип економік характеризується високою залежністю від митних надходжень бюджету, адже нерозвинутими комплексно залишаються всі галузі економіки. Дослідження Білецького А.А. свідчить про переорієнтацію митної політики з фіскального ухилу на регулювальний виключно після реалізації довгострокової стратегії розвитку національної економіки, спрямованого на розвиток власного виробничого комплексу [13, с. 9].

Низький рівень економічного розвитку України передбачає необхідність значної ролі фіскальних та протекціоністських мотивів у митній політиці, про що свідчить дослідження Новікової К.І. [14, с. 10]. І навпаки, після забезпечення високого рівня її розвитку, роль митного тарифу та інших обмежень спадатиме. Залежність державного бюджету від митних надходжень на етапі перебудови економіки передбачає обов'язкове врахування показників доходів бюджету від здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Білецький А.А. також зазначає, що національна економіка повинна спрямовуватися на забезпечення експортного потенціалу, що залежить від інвестиційного імпорту [13, с. 9]. Це твердження дозволяє перейти від фіскальних показників до виробничих та інвестиційних.

Під інвестиційними показниками митної політики розуміємо індикатори рівня імпорту високотехнологічного обладнання для розбудови обробної промисловості та залучення інвестицій для їх розвитку.

Можливість аналізу інвестиційної діяльності у співвідношенні з впливом митної політики підтверджується результатами дослідження Озерчук О.В. щодо опосередкованого впливу ставок податків (митного тарифу), податкових пільг (митних пільг і спрощень) на інвестиційну діяльність [15, с. 23]. Водночас, Булюк О.В. зазначає, що митний тариф повинен прямо корелювати з можливістю залучення іноземних інвестицій та стимулювання внутрішніх [16, с. 11]. Таке твердження засвідчує прямий зв'язок між митними ефектами — індикаторами доходів бюджету та індикаторами інвестиційної діяльності.

Тобто завданням митних ефектів — індикаторів інвестиційного напрямку митної політики є відображення стану розвитку переробної галузі, рівня оновлення виробничих фондів виробництв, результатів діяльності сфер економіки, відповідальних за розробку та виробництво основних засобів для цільової галузі митної політики.

Аналіз комплексного розвитку обробної галузі для сировини, рівень експорту якої планується скоротити на користь експорту продуктів її переробки, повинен враховувати як імпорт високотехнологічного обладнання, так і його виробництво в країні, взаємозв'язок чого продемонструємо нижче.

Як зазначає Булюк О.В., виробничо-інвестиційне співробітництво дозволяє модифікувати виробництво та зробити його більш ефективним [16, с. 15]. Губенко В.І.

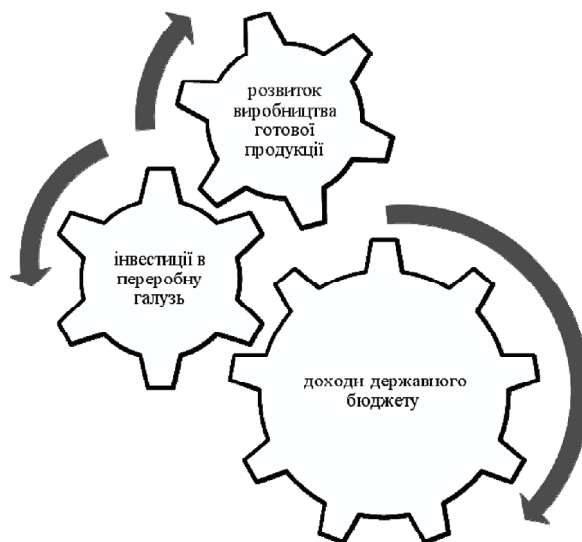

Рис. 1. Показники стану реалізації митної політики

Джерело: складено автором.

під час дослідження питань регулювання зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу доходить висновку, що конкурентоспроможність цієї галузі слід розглядати як прибутковість експорту, найменші сукупні витрати та здатність до зростання [17, с. 15]. Враховуючи результати дослідження ринку експорту насіння соняшнику та продуктів його переробки, стверджуємо, що прибутковість з позиції держави є вищою від експорту готової продукції, а схильність суб'єктів господарювання до експорту сировини пояснюється не стільки з точки зору отримання більшого прибутку, скільки з позиції зміщення моменту його отримання. Тобто ціннішим для суб'єктів господарювання є меншим прибуток сьогодні, ніж більший після розвитку обробного комплексу.

Таким чином, роль митної політики додатково полягає у забезпеченні таких умов зовнішньоекономічної діяльності, що змістять схильність суб'єктів на інвестування в переробну галузь економіки та отримання більшого прибутку в майбутньому, що безпосередньо впливатиме і на прискорення темпів зростання ВВП.

Враховуючи вищевикладене, митні ефекти щодо забезпечення доходів бюджету, інвестицій в промисловість та розширення виробництва мають аналізуватися в своєму поєднанні. Пропонуємо таку сукупність універсальних митних ефектів, що підлягають аналізу під час реалізації митної політики переорієнтації експорту сировини на експорт готової продукції як індикатори такої реалізації (табл. 1).

Систему митних ефектів подано у взаємозв'язку зовнішнього ефекту та відповідного внутрішнього. Митні ефекти пропонуємо розглядати саме як показники динаміки, що забезпечать можливість їх зіставлення та уніфікацію значення для подальшого розрахунку

загального митного ефекту стану реалізації митної політики в окремій галузі.

Розглянемо детальніше попарно митні ефекти в частині їх сутності та цільового значення в рамках митної політики помірною протекціонізму галузі економіки, що потребує переорієнтації з простого експорту сировини на переробку та подальший експорт готової продукції.

Митний ефект зовнішньоекономічної діяльності в частині обсягів експорту та імпорту сировини відобразить рівень сприйняття суб'єктами господарської діяльності політики держави щодо збільшення частки переробки такої сировини та частку її переробки.

Враховуючи той факт, що ці показники є цільовими при розробці та реалізації митної політики, їх співвідношення відіграватиме роль відправної точки для розрахунку всіх інших вказаних митних ефектів. Тобто, після встановлення такого співвідношення, будуть розраховані потреби в виробничих потужностях для забезпечення переробки запланованого обсягу сировини, потреби в інвестиціях для забезпечення відповідного рівня розвитку виробничих потужностей, а також рівня доходів державного бюджету від експорту та імпорту власне сировини та готової продукції.

Таким чином, можна представити ці митні ефекти у вигляді такої системи (рис. 2).

Обсяги та динаміка експорту сировини повинні бути низхідними, адже за рахунок підвищення рівня переробки досягатиметься розвиток обробної промисловості.

Обсяги імпорту сировини спочатку варто знизити з метою залучення всього обсягу сировини, що раніше експортувалася, для виробництва готової продукції, а потім — нарощувати враховуючи виробничі потужності обробної галузі. Таку мінімізацію додатково пояснюємо необхідністю недопущення занепаду галузі вироб-

Таблиця 1. Сукупність цільових митних ефектів митної політики окремої галузі

Зовнішні	Внутрішні
Імпорт сировини	Експорт сировини
Імпорт обладнання для обробної промисловості	Виробництво обладнання для обробної промисловості
Зовнішні інвестицій в сировинну та обробну промисловість	Внутрішні інвестицій в сировинну та обробну промисловість
Надходження податків від імпорту сировини та готової продукції	Надходження податків від експорту сировини та готової продукції
Імпорт готової продукції	Експорт готової продукції

Джерело: складено автором.

Рис. 2. Співвідношення обсягів імпорту та експорту сировини в реалізації митної політики помірною протекціонізму

Джерело: складено автором.

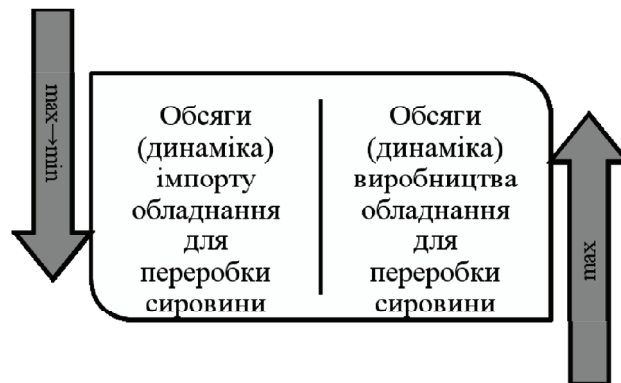

Рис. 3. Співвідношення обсягів імпорту та виробництва обладнання для переробки сировини в реалізації митної політики помірною протекціонізму

Джерело: складено автором.

ництва власне сировини, адже у разі створення обмежень експорту виробленої в країні сировини та дешевої іноземної сировини, суб'єкти господарювання переорієнтуються саме на купівлю сировини з-за кордону, що призведе до залежності обробної промисловості в подальшому.

Якщо розглядати співвідношення динаміки імпорту та експорту сировини з метою розрахунку їх загального митного ефекту, варто відмітити, що цільовим показником буде переважання зовнішнього митного ефекту над внутрішнім, тобто (форм. 1):

$$E_{имс} > E_{екс} \text{ та } E_{имс} - E_{екс} \rightarrow \max \quad (1),$$

де $E_{имс}$ — індикатор динаміки імпорту сировини;

$E_{екс}$ — індикатор динаміки експорту сировини.

Ефект митної політики щодо імпорту та внутрішнього виробництва обладнання для переробної галузі відображає стан задоволення потреби промисловості у такому обладнанні та відповідність рівня розвитку такої галузі запланованому.

Внаслідок появи надлишку сировини, виробленої в країні, на першому етапі реалізації митної політики виникатиме потреба в обладнанні, що національна економіка не зможе забезпечити або через брак технологій, або через обмеженість виробничих потужностей. Таку потребу можливо забезпечити за рахунок імпорту високотехнологічного обладнання. Зростання потреби в такому обладнанні призведе до розвитку промисловості в частині його виробництва, на що також націлена зазначена митна політика. В результаті реалізації митної політики дотягатиметься таке співвідношення (рис. 3).

Тобто, імпорт професійного обладнання для переробки в ході реалізації митної політики буде замінено виробництвом такого обладнання національною економікою. Якщо аналізувати наслідки розвитку суміжної

галузі, а саме виробництва обладнання, то слід зауважити на досягненні і ряду інших внутрішніх ефектів, а саме: збільшення робочих місць, розширення бази оподаткування (податки на доходи, прибуток тощо) та подальшої можливості переорієнтації даного виробництва на зовнішні ринки. Однак слід зауважити, що аналізуватися такі ефекти в рамках цієї роботи не будуть, адже виходячи в принципі комплексності розробки державної політики, тут виникатиме необхідність розгляду таких ефектів окремо, а саме в рамках розробки державної політики розбудови певної виробничої галузі. Недоцільно розглядати питання нарощування експортного потенціалу держави стосовно обладнання в рамках митної політики переорієнтації сировинного комплексу економіки на промисловий.

Якщо розглядати співвідношення динаміки імпорту обладнання для переробної галузі та його внутрішнього виробництва, зазначаємо, що цільовим показником буде переважання внутрішнього митного ефекту над зовнішнім, тобто (форм. 2):

$$E_{вироб} > E_{имоб} \text{ та } E_{вироб} - E_{имоб} \rightarrow \max \quad (2),$$

де $E_{вироб}$ — індикатор динаміки виробництва обладнання для переробки;

$E_{имоб}$ — індикатор динаміки імпорту обладнання для переробки.

Взаємопов'язаними з вищевказаним показником є обсяги інвестицій в обробну галузь: як зовнішні, так і внутрішні. Основою будь-якого виробництва є саме обладнання, а тому більша частина інвестицій так само стосуватиметься або ввезенню обробного обладнання, або створення підприємств щодо його виробництва. Однак виокремлення митного ефекту стосовно інвестування в обробну галузь пояснюється необхідністю його безпосереднього відслідковування та планування.

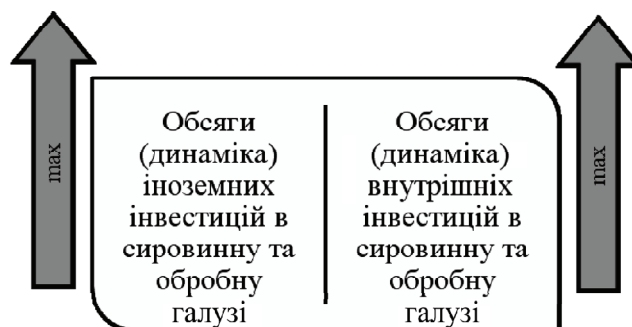

Рис. 4. Співвідношення обсягів зовнішніх та внутрішніх інвестицій в реалізації митної політики помірною протекціонізму

Джерело: складено автором.

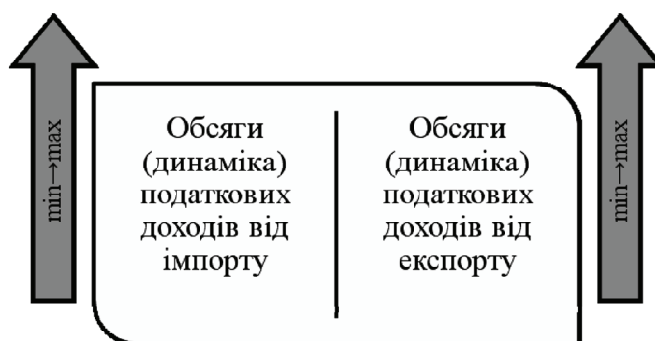

Рис. 5. Співвідношення обсягів податкових доходів від імпорту та експорту сировини та готової продукції в реалізації митної політики помірною протекціонізму

Джерело: складено автором.

Загальноприйнятим є твердження щодо ключового значення інвестицій в процесі розвитку будь-якої економіки, що свідчить про необхідність нарощування як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій протягом всього процесу реалізації митної політики помірною протекціонізму окремої галузі. Водночас позитивне значення матимуть як інвестиції в сировинну галузь, так і в обробну промисловість. За рахунок нарощування обсягів виробництва та переробки сировини, забезпечуватиметься можливість подальшої експансії на зовнішні ринки. В галузях, що є ключовими в забезпеченні функціонування світової економіки та прогноуються до сталого подальшого зростання, розширення присутності українських виробників матиме постійні резерви до збільшення. Необхідно аналізувати еластичність до збільшеної пропозиції готової продукції на ринках, що мають тенденцію до перенасичення, з огляду на можливе падіння ціни продукції внаслідок перевищення її пропозиції над попитом.

Співвідношення зовнішніх та внутрішніх митних ефектів у сфері інвестицій в розвиток окремої галузі матиме наступний вигляд (рис. 4).

Таким чином, митна політика не повинна встановлювати обмеження щодо обсягів як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій під час реалізації митної політики переорієнтації експортоорієнтованої сировинної галузі на експорт готової продукції. З метою залучення в національну економіку іноземних інвестицій та збереження можливості перерозподілу внутрішніх надлишкових коштів на інші пріоритетні сфери, цільовим залишатиметься наступне обмеження (форм. 3):

$$E_{\text{інв зов}} > E_{\text{інв вн}} \text{ та } E_{\text{інв зов}} - E_{\text{інв вн}} \rightarrow \max \quad (3),$$

де $E_{\text{інв зов}}$ — індикатор динаміки зовнішніх інвестицій;
 $E_{\text{інв вн}}$ — індикатор динаміки внутрішніх інвестицій.

Митний ефект в частині податкових доходів при імпорті та експорті сировини та готової продукції галузі відображає зміни у рівні доходів бюджету від реалізації митної політики в переорієнтації експорту певної галузі з сировини на готову продукцію.

лізації митної політики в переорієнтації експорту певної галузі з сировини на готову продукцію.

Ці показники є розрахунковими та прямо залежать від цільового співвідношення обсягів імпорту та експорту сировини, що будуть закладені в основу митної політики, а також рівня переробки сировини, виходячи з наявності виробничих потужностей. Їх співвідношення матиме наступний вигляд (рис. 5).

Враховуючи часовий лаг у реалізації будь-якої державної політики, встановлення (підвищення) вивізного мита матиме спочатку позитивну динаміку у обсязі надходжень митних платежів, що в подальшому зменшуватиметься за рахунок мінімізації бази оподаткування — обсягів експорту сировини.

Обсяги імпорту сировини, що поступово збільшуватимуться після забезпечення повного використання вітчизняної, забезпечить висхідну динаміку обсягів надходжень митних платежів, що обкладатиметься ввізним митом як інструментом регулювання вартості сировини для економіки, що перешкоджатиме скороченню власного виробництва такої сировини.

Внутрішні податки відобразатимуть сукупні надходження податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб тощо. Чим більшого розвитку набуватиме переробна промисловість, тим більшою буде база оподаткування цими податками. Розширення бази оподаткування відбудеться також в аграрному секторі за рахунок задоволення зростаючої потреби промисловості у сировині для переробки.

Якщо розглядати співвідношення динаміки надходжень податкових доходів при імпорті та експорті сировини та продуктів переробки галузі з метою розрахунку їх загального митного ефекту, варто відмітити, що цільовим показником буде переважання внутрішнього митного ефекту над зовнішнім, тобто (форм. 4):

Рис. 6. Співвідношення обсягів імпорту та експорту в реалізації митної політики помірною протекціонізму

Джерело: складено автором.

$E_{паім} < E_{паек}$ та $E_{паек} - E_{паім} \rightarrow \max$ (4),
де $E_{паім}$ — індикатор динаміки надходжень податкових доходів під час імпорту сировини та продуктів переробки;

$E_{паек}$ — індикатор динаміки надходжень податкових доходів під час експорту сировини та продуктів переробки.

Митні ефекти щодо динаміки та обсягів імпорту та експорту готової продукції є результативним показником такої політики та обернено пропорційні митним ефектам стосовно сировини. На початковому етапі реалізації митної політики в галузі обмеження імпорту здійснюватиметься виходячи з потреб внутрішнього ринку та відповідної можливості її задоволення за рахунок переробки сировини. В подальшому такі обмеження застосовуватимуться з огляду на необхідність збереження нормальної конкуренції для недопущення зниження якості вітчизняної продукції, принцип чого описано вище. Внаслідок таких заходів, співвідношення зовнішніх та внутрішніх митних ефектів матиме на такий вигляд (рис. 6).

Тобто мінімізація обсягів імпорту готової продукції галузі не передбачатиме повну відмову від такого імпорту в майбутньому. Аналізувати рівень надходжень митних платежів від відповідного імпорту та експорту не має сенсу, адже експорт готової продукції не обмежуватиметься взагалі, адже є результативним показником митної політики та передбачає державне стимулювання, а рівень обмежень стосовно імпорту також поступово знижуватиметься для забезпечення зацікавленості іноземних виробників зберігати присутність на українському ринку. Така політика призведе до конкурентної боротьби саме в частині рівні якості та матиме позитивний ефект на розвиток українського виробництва. Митні ефекти в частині імпорту та експорту готової продукції матимуть таке абсолютне співвідношення (форм. 5):

$E_{екпрод} > E_{імпрод}$ та $E_{екпрод} - E_{імпрод} \rightarrow \max$ (5),
де $E_{екпрод}$ — індикатор динаміки експорту готової продукції;

$E_{імпрод}$ — індикатор динаміки імпорту готової продукції.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загальний митний ефект як індикатор стану реалізації митної політики в окремій галузі буде представлений у вигляді суми всіх перерахованих вище часткових індикаторів (у вигляді результуючого показника зазначених співвідношень) та матиме наступний вигляд (форм. 6):

$E_c + E_{па} + E_{об} + E_{інв} + E_{прод} = E_{заг} \rightarrow \max$, (6),
де E_c — індикатор динаміки експорту та імпорту сировини ($E_{імс} - E_{екс}$);

$E_{об}$ — індикатор імпорту та виробництва обладнання ($E_{вироб} - E_{імоб}$);

$E_{інв}$ — індикатор зовнішніх та внутрішніх інвестицій ($E_{інвзов} - E_{інввн}$);

$E_{дрод}$ — індикатор експорту та імпорту готової продукції ($E_{екпрод} - E_{імпрод}$);

$E_{па}$ — індикатор динаміки податкових доходів ($E_{паек} - E_{паім}$).

Тобто загальний митний ефект стану реалізації митної політики переорієнтації експортоорієнтованої сировинної галузі на переробку такої сировини демонструватиме загальну динаміку розвитку такої галузі. Зрозуміло, що показники динаміки всіх часткових митних ефектів — індикаторів є розрахунковими та плануються на етапі розробки митної політики, виходячи з запланованого співвідношення між обсягами експорту та імпорту сировини.

У подальшому актуальним є апробація напрацьованої методології розрахунку відносних ефектів митної політики на прикладі окремої галузі економіки України.

Література:

1. Пашко П.В. Митна політика та митна безпека України: монографія / За заг. ред. П.В. Пашка, І.Г. Березнюка. — Хмельницький: ПП. Мельник А.А., 2013. — 338 с. — (Митна справа в Україні. Том 24).
2. Березнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія / І.Г. Березнюк. — Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. — 543 с.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої від 21.03.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984-011> (дата звернення 27.05.2019).
4. Мещеряков А.А. Регуляторна політика як складова забезпечення економічної безпеки в Україні / А.А. Мещеряков, С. В. Сопотян // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. — 2011. — № 1. — С. 34—39.
5. Пашко П.В. Митна складова в системі економічної безпеки держави / П.В. Пашко // Регіональна економіка. — 2008. — № 2. — С. 7—12.
6. Сабадаш В.В. Орієнтири національної митної політики в умовах торгово-економічної інтеграції / В.В. Сабадаш, А.Ю. Казбан // Mechanism of Economic Regulation. — 2014. — № 2. — С. 123—133.
7. Софіщенко І.Я. Митна політика України в умовах розвитку відносин з Європейським Союзом / І.Я. Софіщенко, М.О. Руба // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2016. — № 1. — С. 165—171.
8. Стоянець Н.В. Митна політика в контексті євроінтеграційного вибору України / Н.В. Стоянець // Вісник Сумського національного аграрного університету. Се-

рія: Економіка і менеджмент. — 2013. — Вип. 12. — С. 120—123.

9. Задихайло Д.В. Економічна політика держави в системі правового і законодавчого забезпечення / Д.В. Задихайло // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. — Харків, 2013. — № 3. — С. 214—221.

10. Поважний О.С. Особливості розбудови державної фінансової політики на мезорівні / О.С. Поважний, В.В. Петрушевська // Регіональний збірник наукових праць з економіки "Прометей". — 2014. — С. 24—29.

11. Пасічник В.М. Державна політика національної безпеки: сутність, еволюція та чинники формування / В.М. Пасічник // Ефективність державного управління. — 2012. — Вип. 30. — С. 37—46.

12. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм / І. Петренко // Віче. — 2011. — № 10. — С. 23—25.

13. Білецький А.А. Фіскальний та регулюючий потенціал функціонування митної служби України в умовах відкритої економіки: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: спец. 08.00.08. — "гроші, фінанси і кредит" / А.А. Білецький. — Ірпінь, 2010. — 19 с.

14. Новікова К.І. Митний тариф в умовах лібералізації регуляторної політики держави: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: спец. 08.00.03 — "економіка та управління національним господарством" / К.І. Новікова. — Запоріжжя, 2010. — 20 с.

15. Озерчук О.В. Сутність, роль та напрями державної фінансової політики регулювання інвестиційної діяльності в Україні / О.В. Озерчук // Наукові праці НДФІ. — 2015. — Вип. 1. — С. 16—25.

16. Булюк О.В. Експортна політика в активізації розвитку зернового ринку південних областей України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: спец. 08.00.03. — "економіка та управління національним господарством" / О.В. Булюк. — Миколаїв, 2008. — 20 с.

17. Губенко В.І. Механізм зовнішньоекономічної діяльності агропромислового комплексу: лібералізація і протекціонізм: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: спец. 08.07.02. — "економіка сільського господарства і АПК" / В.І. Губенко. — Миколаїв, 2004. — 36 с.

References:

1. Pashko, P.V. (2013), *Mytna polityka ta mytna bezpeka Ukrainy* [Customs policy and customs safety of Ukraine], *Mytna sprava v Ukraini*, 24th ed., PP Mel'nyk A.A., Khmel'nyts'kyj, Ukraine.

2. Berezniuk, I. H. (2009), *Mytne rehuliuвання Ukrainy: natsional'ni ta mizhnarodni aspekty* [Customs regulation of Ukraine: national and international specifics], *Academy of customs of Ukraine*, Dnipropetrovs'k, Ukraine.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), *The Law of Ukraine "Association agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand"*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (Accessed 27 May 2019).

4. Mescheriakov, A.A. and Sopotian, S. V. (2011), "Regulatory policy as a component of ensuring economic security in Ukraine", *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy*. Ser.: *Ekonomika*, vol. 1, pp. 34—39.

5. Pashko, P.V. (2008), "Customs component in the system of economic security of the state", *Rehional'na ekonomika*, vol. 2, pp. 7—12.

6. Sabadash, V.V. and Kazban, A.Yu. (2014), "Guidelines of the national customs policy in the conditions of trade and economic integration", *Mechanism of Economic Regulation*, vol. 2, pp. 123—133.

7. Sofischenko, I.Ya. and Ruba, M. O. (2016), "Customs policy of Ukraine in the context of developing relations with the European Union", *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu*. Serii: *Ekonomichni nauky*, vol. 1, pp. 165—171.

8. Stoianets', N.V. (2013), "Customs policy in the context of the European integration option of Ukraine", *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu*. Serii: *Ekonomika i menedzhment*, vol. 12, pp. 120—123.

9. Zadykhajlo, D.V. (2013), "Economic policy of the state in the system of legal and legislative support", *Visnyk Natsional'noi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, vol. 3, pp. 214—221.

10. Povazhnyj, O. S. and Petrushevs'ka, O.S. (2014), "Peculiarities of the development of the state financial policy on regional level", *Rehional'nyj zbirnyk naukovykh prats' z ekonomiky "Prometej"*, pp. 24—29.

11. Pasichnyk, V.M. (2012), "State policy of national security: essence, evolution and factors of formation", *Efektivnist' derzhavnogo upravlinnia*, vol. 30, pp. 37—46.

12. Petrenko, I. (2011), "The essence of state policy and state target programs", *Viche*, vol. 10, pp. 23—25.

13. Bilets'kyj, A.A. (2010), "The fiscal and regulatory potential of the functioning of the customs service of Ukraine in the conditions of an open economy", *Abstract of Ph.D. dissertation, Money, finance and credit*, National University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin', Ukraine.

14. Novikova, K.I. (2010), "Customs tariff in the conditions of liberalization of the regulatory policy of the state", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and management of the national economy*, Classic Private University, Zaporizhzhia, Ukraine.

15. Ozerchuk, O.V. (2015), "Essence, role and directions of the state financial policy of regulation of investment activity in Ukraine", *Naukovi pratsi NDFI*, vol. 1, pp. 16—25.

16. Buliuk, O.V. (2008), "Export policy in the intensification of grain market development in the southern regions of Ukraine", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and management of the national economy*, Mykolaiv State Agricultural University, Mykolaiv, Ukraine.

17. Hubenko, V.I. (2004), "Mechanism of foreign economic activity of the agroindustrial complex: liberalization and protectionism", *Abstract of Doctor of Economic Sciences dissertation, Economy of agriculture and agroindustrial complex*, Mykolaiv State Agricultural University, Mykolaiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2019 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку наукових фахових
видань України з ЕКОНОМІКИ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73